

Література

1. Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” Редакція від 11.10.2013. - [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/251-16>.
2. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 21.07.1997. - [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_786.
3. Криминология. Учебное пособие для вузов / Под редакцией доктора юридических наук, профессора Я.Ф. Кузнецовой и кандидата юридических наук Ю.Я. Аргуновой. - М.: ИКД “Зерцало-М”, 2001. - 208 с.
4. Лунеев В.В. Организованная преступность в России: осознание, истоки, тенденции / В.В. Лунеев // Государство и право. - 1996. - № 4. - 210 с.
5. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма / Сорос Дж. - М., 1999. - 262 с.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. - Т. 6: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). - К.: Атіка, 2009. - 1128 с.
7. Бараненко Б.И. Организованная преступность: признаки, структура и применение оперативно-розыскных средств и методов борьбы с ней / Б.И. Бараненко

// Организованная преступность и борьба с ней на современном этапе: сб. научных трудов. - К: КВШ МВД СССР, 1991. - 24 с.

8. Бова А. Организована злочинність у вимірі глобалізації. - [Електронний ресурс]: <http://politik.org.ua/vidmagcontent.php?m=6&n=39&c=766&setcss=1&ncss=big>.

9. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній: [монографія] / І.В. Лукач - К., 2008. - 239 с.

10. Организована злочинність в Україні та країнах Європи: [посіб.] / за заг. ред. проф. О.М. Джузі. - К., 2007. - 248 с.

11. Шостко О.Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах: [монографія] / О.Ю. Шостко - Х., 2009. - 400 с.

*Стойков І.М.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Афанасенко С.І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 18.11.2014*

УДК 343.92

ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНАХ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ, ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ

Бабенко А. М.

У статті досліджено поняття “запобігання” та “протидія” в контексті боротьби зі злочинністю в регіонах. Проаналізовано їх лінгвістичні значення, практику використання в законотворчій діяльності, сучасні наукові підходи до тлумачення цих термінів. Автор дійшов висновку, що вони є не рівнозначними за змістом. Запропоновано “запобігання” використовувати як узагальнюючий термін будь-яких форм, видів та способів діяльності всіх суб'єктів перешкоджання злочинності. Термін “протидія” варто використовувати під час характеристики діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: регіони, запобігання, протидія злочинності, регіональні особливості злочинності.

В статье исследованы понятия “предупреждение” и “противодействие” в контексте борьбы с преступностью в регионах. Проанализированы их лингвистические значения, практика использования в законодательстве, современные научные подходы толкования этих терминов. Автор пришел к выводу, что они не являются равнозначными по смыслу. Предложено “предупреждение” использовать в качестве обобщающего термина любых форм, видов и способов деятельности всех субъектов борьбы с преступностью. Термин “противодействие” целесообразно использовать во время характеристики деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: регионы, предупреждение, противодействие преступности, региональные особенности преступности.

In the article concepts are investigational “warning” and “counteraction” in the context of fight against criminality in regions. Their linguistic values are analyzed, practice

of the use in a legislation, modern scientific approaches of interpretation of these terms. An author came to the conclusion, that they are not equivalent on sense. It offers to use “warning” as a summarizing term of any forms, kinds and methods of activity of all subjects of fight against criminality. Term “counteraction” it is expedient to use during description of activity of law enforcement authorities.

Keywords: regions, warning, counteraction of criminality, regional features of criminality.

Протягом останніх років у криминології все більшого значення набувають дослідження регіональних особливостей злочинності, запобігання та протидії їй з урахуванням територіальної специфіки розподілу. У цьому сенсі в криминологічній науці, як і в будь-якій іншій, одним з найбільш складних завдань є надання чіткого трактування вихідних положень і понять.

У сучасній науковій літературі відсутнє однозначне сприйняття щодо змісту та обсягів понять, які повною мірою відображають діяльність з утримання злочинності. Ця проблема є невирішеною і в регіональній криминології. У роботах, присвячених цій темі, зустрічаються різні за обсягом і тлумаченням визначення цих термінів. Між тим, точне їх розуміння має важливе наукове й методичне значення, оскільки зумовлює об'єкт, предмет, мету, межі та обсяг дослідження. Тому метою нашої статті є дослідження сутності, змісту, переліку та досвіду використання в теорії, законодавстві й на практиці основних термінів і понять, які найбільшою мірою відображають суспільно корисну діяльність, спрямовану на перешкодження злочинності в регіонах країни.

Окремі аспекти запобігання та протидії злочинності в регіонах висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Указаною проблематикою займалися: К.Р. Аби-

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

зов, Ю.М. Антонян, А.А. Бандурка, О.М. Бандурка, Ю.Д. Блувштейн, С.Є. Віцин, Л.А. Волошина, В.В. Голина, Л.М. Давиденко, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, О.М. Ігнатов, О.Г. Кальман, М.Г. Колодяжний, О.М. Литвинов, Д.А. Лі, С.Ю. Лукашевич, К.Т. Ростов, Д.В. Федоренко, В.П. Філонов, та ін. Поряд з цим, окреслена проблема не набула свого остаточного розв'язання.

Аналіз юридичних джерел свідчить, що в сучасній кримінологічній літературі відсутній єдиний підхід до використання й визначення сутності суспільно корисної діяльності, спрямованої на послаблення, усунення та недопущення зумовлюючого впливу окремих соціальних процесів і явищ на злочинність. Ученими застосовуються різні за змістом, а часто й суперечливі терміни: "відвернення", "запобігання", "припинення", "попередження", "спеціальне попередження", "спеціально-кримінологічне попередження", "профілактика", "рання профілактика", "превенція" тощо. На думку окремих учених, використання таких термінів обумовлено наявністю в кримінологічній науці численних понять неюридичного походження, що запозичені з інших наукових галузей [1, 21], і вільним, часом недбалим, поводженням з такими термінами, що веде до плутанини, не приносить користі теорії і практиці боротьби зі злочинністю [2, 94; 3, 60]. У зв'язку з цим навіть пропонується ученим і практикам домовитися про те, яка діяльність змістовно охоплюється тим чи іншим поняттям [2, 94]. У контексті боротьби зі злочинністю в регіонах вирішення термінологічного значення вказаних термінів набуває вкрай важливого значення.

Протягом останніх років найбільші дискусії розгорнулися навколо термінів "запобігання" та "протидія" злочинності. Учені вкладають різний зміст і тлумачення в ці терміни. Одні вважають узагальнюючим терміном усіх форм і способів протидії злочинності - запобігання, інші, навпаки, - протидію.

Так, О.М. Литвинов зазначає, що заходи попередження, боротьба, запобігання, припинення, профілактика й т.д., залежно від їх завдань, мети, системоутворюючих чинників стосовно протидії злочинності - це упорядковані, відносно самостійні системи нижчого рівня, які мають автономні організаційні підструктури зі складною внутрішньою будовою, специфічними джерелами отримання та передачі інформації, формами діяльності, у межах яких реалізуються відповідні повноваження суб'єктів [4, с.76]. Схожої позиції дотримуються й О.М. Бандурка, А.А. Бандурка, Л.М. Давиденко, О.М. Ігнатов та інші дослідники.

Інша група відомих вітчизняних учених і зарубіжних кримінологів заперечують уживання цього терміну, оскільки, на їх думку, поняття "протидія" не розкриває напрямів спрямованості, функціональної ролі та змістовної сутності різних форм опору, що мають значну сутність, а звідси й понятійну різницю, як, наприклад, запобігання злочинам і судове покарання за них згідно з кримінальним законом. Термін "протидія" однозначно відображає лише сутність, що полягає в опорі, і не розкриває сутності запобігання, як і інших форм утримання злочинності. Учені послідовно обґрунтовують доцільність використання терміну "запобігання" [5, 18; 6, 322-324].

Запобігання злочинності, на думку А.П. Закалюка, - це різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст і мета якої полягає в перешкодженні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обме-

ження, нейтралізацію, а за можливості - усунення їхньої дії [6, 324]. "До запобігання злочинності, - зазначає А.П. Закалюк, - може належати така діяльність, що здійснюється стосовно обмеження дії причин і умов, а також інших детермінантів цього прояву людської анти-суспільної активності [6, 324].

На думку багатьох учених, термін "протидія" може бути використаний для відтворення загального впливу на злочинність, але він лише односторонньо ("супротив") відображає останній і не містить однозначного відображення поняття запобігання злочинності, тобто не може вживатися як такий, що за сутністю тотожний поняттю "запобігання", навіть коли він вживається в широкому значенні [6, 322; 5, 18].

Найбільш конструктивним шляхом усунення згаданих суперечностей можна визнати встановлення змісту конкретних термінів шляхом з'ясування їх лінгвістичного значення [6, 319; 3, 60] і вивчення досвіду їх використання й тлумачення в діючому законодавстві.

Так, у довідковій літературі термін "запобігати" означає - не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане [7, 320]. "Запобіжний" тлумачиться як призначений для захисту чого-небудь від пошкодження або небезпеки [7, 320]. Запобіжні заходи розуміються у двох значеннях: а) заходи, що вживаються для захисту когось або чогось від небезпеки, пошкодження тощо; б) в юридичному значенні - це заходи, які вживаються слідчими органами щодо обвинуваченого, з метою не допустити його ухилення від судової відповідальності [7, 320].

На відміну від "запобігання", термін "протидіяти" означає спрямовувати дію проти кого, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь. Спрямовуватися проти іншої дії [7, 992]. Протидія - це дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [7, 992]. У свою чергу, "перешкода" має такі значення: 1) те, що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ кому, чому-небудь; перепона; 2) те, що заважає здійсненню чого-небудь; завада. Перешкоджати чи перешкодити - бути перепорою для чого-небудь, або створювати завади, заважати, забороняти кому чи чому-небудь [7, 752].

Отже, термін "протидія" використовується в значенні перешкодження дії, що вже розпочалася або от-от безпосередньо розпочнеться, вона припиняє дію.

Етимологічно термін "запобігання", на відміну від протидії, знаходиться, так би мовити, на більш ранній стадії - ще до початку дії й охоплює впливом значно більше за обсягом коло об'єктів. Також запобігання використовується в значенні попередньої діяльності, що має більш загальне, віддалене значення стосовно події, тобто значення терміну "запобігання" полягає у відверненні й недопущенні заздалегідь. Таким чином, за змістом "запобігання" передусє події, а отже, і терміну "протидія". За логікою та тлумаченням, "запобігання" має більш широкий, невизначений характер і є загальним для протидії, відвернення, виявлення, припинення тощо.

Із назви та змісту Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" [8, ст.404] слідує, що законодавець також не ставить знак рівності між "запобіганням" і "протидією", а навпаки, розмежовує їх у часі та за суб'єктами на два самостійні терміни. І хоча вказаним законом не надається окремого тлумачення цих термінів, їх нерівнозначність і зміст випливає з аналізу повноважень і завдань суб'єктів такої діяльності.

З аналізу цього закону можна зробити висновок, що

законодавець поділяє суб'єктів на таких, що здійснюють і запобігання, і протидію, та таких, що чинять протидію. До першої групи згідно з п. 1 ст. 5 Закон відносить: Президента України, Верховну Раду України, органи прокуратури України, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції в межах повноважень, визначених Конституцією України. Згідно з п. 2 цієї ж статті "... органи державної влади також здійснюють заходи щодо запобігання і протидії (тут і далі підкреслення наше - А.Б.) корупції або беруть участь у їх здійсненні в межах повноважень, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами..."

Згаданим законом чітко окреслені суб'єкти, види та межі діяльності з протидії корупції. Так, за змістом п. 5 ст. 5 Закону чітко зазначено, що "...суб'єктами у сфері протидії корупції є спеціально уповноважені органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, якщо інше не передбачено законом..."

Зі змісту п. 5 ст. 5 Закону також випливає, що "... протидія полягає в діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень...". Отже, законом чітко окреслені межі та заходи з протидії злочинності.

Координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють у межах наданих повноважень, визначених законами, Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

З цього приводу ми погоджуємося з позицією вчених, які вважають, що термін "протидія" може бути використаний для відтворення загального впливу на злочинність, але він не містить однозначного відображення поняття "запобігання злочинності", тобто не може використовуватися як такий, що за сутністю тотожний поняттю "запобігання" [5, 18].

Отже, за результатами вивчення кримінологічної літератури, етимологічного аналізу та з положень діючого законодавства випливає, що по-перше, "запобігання" є більш широким поняттям, ніж "протидія"; по-друге, "запобігання" охоплює більш широке коло суб'єктів і видів превентивної діяльності, зокрема й "протидію" злочинності. Протидію злочинності найчастіше здійснюють спеціально уповноважені органи в рамках основних своїх завдань і визначених повноважень.

У кримінологічній теорії виділяють два важливі напрямки запобігання злочинності: кримінально-правовий і кримінологічний. Кримінально-правовий за стадіями становить діяльність державних і правоохоронних органів з виявлення й розслідування злочинів, виявлення винних осіб і притягнення їх до кримінальної відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ і виконання покарань. Кримінологічний - утворює діяльність правоохоронних органів із виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, нейтралізації, а також попередження нових [9, 93].

Підсумовуючи, зазначимо, що в регіональному контексті змістовне наповнення поняття "запобігання" злочинності охоплює всі суб'єкти, види, форми та способи з протидії злочинності. У запобіганні та протидії злочинності можна виділити два важливі напрямки: кримінально-правовий та кримінологічний. Кримінально-правовий за стадіями становить діяльність правоохо-

ронних органів з виявлення й розслідування злочинів, виявлення винних осіб і притягнення їх до кримінальної відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ і виконання покарань. Кримінологічний напрямок утворює діяльність державних і правоохоронних органів із виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, нейтралізації, а також попередження нових.

За результатами вивчення кримінологічної літератури, етимологічного аналізу та з положень діючого законодавства випливає: по-перше, "запобігання" є більш широким поняттям, ніж "протидія"; по-друге, "запобігання" охоплює більш широке коло суб'єктів і видів превентивної діяльності, також і "протидію" злочинності. "Протидію" злочинності найчастіше здійснюють спеціально уповноважені органи в рамках основних своїх завдань і визначених повноважень.

У контексті регіонального дослідження злочинності термін "протидія" пропонується використовувати як узагальнюючий всі форми та способи утримання злочинності суб'єктами, для яких ця діяльність є головною. Запобігання злочинності знаходиться за його межами. Зокрема, протидію не охоплюється соціальна профілактика і т.д. Тоді, як змістовне наповнення поняття "запобігання" злочинності охоплює всі види, форми, стадії та способи з утримання та протидії злочинності всіма суб'єктами перешкоджання злочинності на всіх її стадіях і етапах.

Література

1. Горшенков Г.Н. Криминология: введение в учебный курс: учебное пособие / Г.Н. Горшенков. - Сыктывкар: Сыктывкарский ун-т, 1995. - 237 с.
2. Криминология: учебник [для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 „Юриспруденция“] / [Г.А. Аванесов, С.М. Иншаков, С.Я. Лебедев, Н.Д. Эриашвили]; под ред. Г.А. Аванесова. - 3-е изд, перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2005. - 480 с.
3. Джужа О.М. Криминологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник / [О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв, В.В. Василевич]. - Київ: Атіка, 2001. - 368 с.
4. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: [монографія] / О.М. Литвинов. - Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. - 446 с.
5. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / [В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний]; [за заг. ред. В.В. Голіни]. - Х.: Право, 2012. - 304 с.
6. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 - х кн. / А.П. Закалюк. - К.: Видавничий Дім „Ін Юре“, 2007. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. - 424 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. - 1440 с.
8. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" / Відомості Верховної Ради України, 2011. - № 40. - Ст. 404.
9. Ігнатів О. Протидія злочинності: поняття та сутність / О. Ігнатів // Юридична Україна. - 2009. - № 3. - С. 92-97.

Бабенко А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії,
держави і права
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 26.11.2014